

Sun'iy intellektning jamiyat hayotidagi o'rni va sotsiologik tasnifi

Ilmiy rahbar: X. U. Samatov

G'.Q.Abdullayev

TATU Samarqand filiali Kompyuter

Injineriing fakulteti 3-bosqich talabasi

Telefon raqami: +998991506532

E-mail: abdullayevgulom01@gmail.com

Annotatsiya: Sun'iy intellektning ahamiyati ortib borayotganini inobatga olgan holda, u bilan bog'liq masalalarni huquqiy tartibga solish kelgusi yillarda ham milliy, ham xalqaro miqyosda shakllantirishda turli mamlakatlar hukumatlari o'rtasida kelishilgan pozitsiyani ishlab chiqish muhim, buning uchun bunday tartibga solishni yaratish ehtiyojlarini tushunish kerak, hamda ijtimoiy -siyosiy hayotda rivojlanishning bir qancha bosqichlarini tahlil qilishga to'g'ri keladi. Ushbu maqolada shu haqda gap boradi.

Kalit so'zlar: Insoniyat, Neyrofiziologiya, Sun'iy intellect, Texnik standartlar, Yurisprudensiya, Jamoatchilik konsensusi, Antropotsentrizm, Oygust Kant.

Insoniyat o'zini Homo Sapiens turi (lotincha - aqlli odam) deb ataydi, bu aqliy qobiliyatlarning kundalik hayotda ham, o'zini o'zi anglashda ham muhimligini anglatadi. Sun'iy intellekt bo'yicha dunyodagi eng mashhur darsliklardan biri "Sun'iy intellekt: zamonaviy yondashuv" mualliflari Styuart Jonatan Russell va Piter Norvigning so'zlariga

ko'ra, birinchi marta 1995 yilda nashr etilgan kitobning to'rtinchi nashri allaqachon 2020 yilda nashr etilgan. Sun'iy intellekt aqlli mavjudotlarni tushunishga va yangi aqlli shaxslarni yaratishga harakat qilmoqda. Hech kim kelajakni batafsil bashorat qila olmasa-da, inson darajasidagi (yoki undan yuqori) aql-zakovatga ega kompyuterlar bizning kundalik hayotimizga va sivilizatsiyaning kelajakdagi rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatishi aniq deb hisoblaymiz.

Aslidachi, aslida ham shundaymi - ?

Ushbu savolga maqolamda kengroq ma'lumotlarni sizlarga taqdim etmoqchiman.

Sun'iy intellekt - bu sun'iy intellekt tizimlarining kognitiv funktsiyalarni namoyon qilish qobiliyati: o'rganish, shu jumladan o'z tajribasidan, berilgan parametrlarga moslashish va ilgari faqat odamlar yoki boshqa hayot vakillari uchun mavjud bo'lgan vazifalarni bajarish kabilar kirsar. Bugungi kunda sun'iy intellekt mustaqil fikrlash, o'rganish, qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo'lgan to'liq yoki qisman avtonom o'zini o'zi tashkil qilish tizimi tan olindi. Aql-idrok, odatda, inson psixikasining xususiyati sifatida tushuniladi, bu unga tashqaridan olingan ma'lumotlarni to'ri talqin qilish va yangi

vaziyatlarga moslashish imkonini beradi. Insonning kognitiv qobiliyatlari yoki kognitiv funktsiyalari bor - bu miyaning eng yuqori funktsiyalari bo'lib, ular odamni tashqi dunyo bilan bolaydi, bu sizga u haqida tasavvurga ega bo'lish va u bilan o'zaro munosabatda bo'lish imkonini beradi.

Unda sun'iy intellekt qanday fikirlaydi ?

U qay tarzda qaror qabul qiladi ?

Gap shundaki **Neyrofiziologiya** sohasidagi tadqiqotchilarning fikricha, kognitiv qobiliyatlar ma'lum darajada yuqori hayvonlarda ham uchraydi. Shunday qilib, biz hayvonlarning aql-zakovatini aqliy funktsiyalar to'plami sifatida, shu jumladan fikrlash, o'rganish va muloqot qilish qobiliyati haqida gapirishimiz mumkin, agar buni instinktlar yoki shartli reflekslar bilan izohlab bo'lmasa. Inson, yuqori mavjudod - bu kognitiv qobiliyatga ega bo'lgan murakkab yuqori tashkil etilgan biologik tizimlar. Agar robot kabi sun'iy tizim ham ularni namoyish eta olsa, bu tizimni sun'iy aqlli tizimlar deb tasniflash mumkin. Yaqin vaqtgacha sun'iy intellekt dastur xotirasiga o'rnatilgan yechim, deb taxmin qilingan edi, ya'ni: yangi yechim (ijodiy funktsiya) emas, balki kompyuter dasturidagi yechimni o'z ichiga olgan algoritm..

Robot texnikasi rivojlanishining boshida robot harakatlarni faqat dastur tomonidan oldindan ko'rsatilgan algoritmlar bo'yicha bajaradi, deb taxmin qilingan. Sun'iy intellekt robototexnika va dasturlashni rivojlantirishning navbatdagi bosqichidir (ularning alohida qismi), u robotga avval dasturga kiritilmagan "yangi" qarorni mustaqil ravishda qabul qilish imkoniyatini beradi.

Sun'iy intellekt bo'yicha ilmiy tadqiqotlar Informatika sohasidagi mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladi - elektromexanikadan matematikagacha turli bilim sohalari elementlarini birlashtirgan va algoritmlar nazariyasi, dasturlash tillari, qurilish masalalarini

o'z ichiga olgan fanlararo xususiyatdagi fan bo'limi kompyuter tarmoqlari va boshqalar ham shular qatorida.

Sun'iy intellekt faoliyatning deyarli barcha sohalarida qo'llanilishi, odamlar uchun yangi imkoniyatlarni ochishi mumkin. Sun'iy intellektdan foydalanish odamni monoton ishlardan ozod qilish, xavfli ish turlarini avtomatlashtirish, qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash va odamlar o'rtasidagi aloqani saqlash uchun amalga oshiradi. Jamiyatga o'zgartiruvchi ta'siri nuqtai nazaridan sun'iy intellekt o'z vaqtida ishlab chiqarishni butunlay o'zgartirgan, iqtisodiyotni tubdan yangi rivojlanish darajasiga olib chiqqan va dunyodagi texnologik tartibni o'zgartirgan elektr energiyasi bilan taqqoslanadi. Sun'iy intellektning sanoatga joriy etilishi iqtisodiyotni raqamlashtirishni jadallashtiribgina qolmay mamlakatimizda axborot va telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishni rag'batlantiradi, hamda mahalliy dasturiy ta'minotning ichki va tashqi bozordagi ulushini oshiradi.

Bugungi kunga qadar erishilgan sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanish darajasi to'risida aniqroq tasavvurga ega bo'lish uchun internet gigantlari - bu sohani rivojlantirishda yetakchi kompaniyalar haqidagi ma'lumotlar bilan tanishish yordam beradi.

Sun'iy intellekt sohasida jahon yetakchilari qatoriga Amerika kompaniyalari kiradi: Microsoft (dasturiy ta'minotni ishlab chiqish), Google (Internet xizmatlarini ishlab chiqish), Facebook, Automation Anywhere (biznes jarayonlarini avtomatlashtiradigan platformalar), IBM (apparat va dasturiy ta'minotni ishlab chiqish, IT - xizmatlar); Xitoy kompaniyalari: Baidu (qidiruv tizimlari), DJI-Innovations (dronlar), SenseTime va Megvii (yuzni tanish), iFlytek (aqlli tarjimonlar) Dunyoning turli mamlakatlarida sun'iy intellektning rivojlanish darajasi haqida xalqaro reytinglarga, masalan, The Global AI Indexga murojaat qilish orqali bilib olishingiz mumkin.

Bu mamlakatlarni sarmoya, innovatsiyalar va sun'iy intellektning joriy qilish darajasiga ko'ra reytingga kiritadi. Ushbu reytingga ko'ra, dunyo etakchilari AQSh, Xitoy va Buyuk Britaniya bo'lib, Xitoy asta-sekin AQShga yaqinlashmoqda. Shuningdek, siz boshqa yillik reytinglarga, xususan: Hukumatning AIga tayyorlik indeksiga qarashingiz mumkin.

Sun'iy intellekt rivojlanishidagi asosiy to'siqlar ham mavjud - 20-asr davomida sun'iy intellektning rivojlanishiga to'sqinlik qilgan asosiy texnologik cheklovlar hisoblash quvvatining etishmasligi va ma'lumotlar hajmining etishmasligi edi. Bugungi kunda ilor protsessorlar va dasturiy ta'minot bu cheklovlarni asta-sekin engib o'tmoqda. Kompyuter quvvati narxining kamayishi va tasniflangan ma'lumotlar miqdorining ko'payishi algoritmlarni amalga oshirishga imkon berdi, ammo bu bilan yechimlar o'z tasdiqini topgani yo'q, sababi quidagi cheklovlar ahamiyatli bo'lib turmoqda.

1. **Texnik standartlarning yo'qligi.** Bu kundalik hayotda texnologiyadan keng foydalanishning oldini oladi. Ushbu cheklovni olib tashlash uchun hozirda sun'iy intellekt sohasidagi standartlar tayyorlanmoqda va tasdiqlanmoqda. Xalqaro miqyosda bu birinchi navbatda Xalqaro standartlashtirish tashkiloti (ISO), Rossiya Federatsiyasida esa Texnik tartibga solish va metrologiya federal agentligi (Rosstandart) tomonidan amalga oshiriladi.

2. Butun infratuzilmani yangi texnologiyalarga moslashtirish zarurati. Aksariyat hollarda korxonalar o'zlarining infratuzilmasi asosida sun'iy intellekt yechimlarini joylashtirishni ma'qul ko'radilar; shunga mos ravishda, sun'iy intellekt xizmatlari uchun foydalaniladigan ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlash infratuzilmasiga yuklama doimiy ravishda oshib bormoqda. Bunga sun'iy intellekt sohasida malakali kadrlar, ham mutaxassislar, ham o'qituvchilar etishmasligini qo'shishimiz kerak.

3. Sun'iy intellekt texnologiyalarining boshqa "uchdan-end" raqamli texnologiyalarning rivojlanish darajasiga bolliqligi. Masalan, Internetning barqarorligi va tezligining yuqori darajasi talab qilinadi va buning uchun beshinchi avlod simsiz aloqa texnologiyalarini amalda yoyish - 5G mobil tarmoqlarini rivojlantirish zarur. Bu sun'iy intellekt algoritmlarini o'rgatish va sun'iy intellekt tizimlari tomonidan qaror qabul qilish uchun zarur bo'lgan katta hajmdagi ma'lumotlarning jadal uzatilishini ta'minlaydi. 20-asrning birinchi yarmida texnologiyaning jadal rivojlanishi huquqshunoslar e'tiboridan chetda qolmadi.

Yurisprudensiyada yangi hisoblash texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha takliflar birinchi elektron hisoblash mashinalari yaratilgandan so'ng, XX asrning 40-yillaridayoq aytila boshlandi. Bunga misol qilib "Qonunga texnologik inqilob kerakmi?" maqolasini keltirish mumkin. Maqolalardan tashqari, ushbu mavzu bo'yicha butun kitoblar nashr etila boshlandi. Mualliflar jamoalari huquq va informatika o'rtasidagi munosabatlarni, sun'iy intellekt sohasidagi ishlanmalarning huquqshunoslikka ta'sirini tobora ko'proq o'rganmoqda. Misollar: Brayan Niblett tomonidan tahrirlangan "Kompyuter fanlari va huquq" (1980) kitobi, Kostantino Ciampi "Sun'iy intellekt va huquqiy axborot tizimlari va boshqalar .

Jamiyat o'zgarmoqda va qonun chiqaruvchi qonunni yangi sharoitlarga moslashtirishga harakat qilib, uni doimiy ravishda yangi normalar bilan to'ldiradi. Normlar sonining o'sishi huquqiy masala sifatini pasaytiradi, normalarning o'zaro muvofiqligi yo'qoladi. Ba'zi qoidalar boshqalarga zid keladi, vaziyat yomonlashmoqda va undan chiqishning mumkin bo'lgan yo'li - bu sun'iy intellektdan foydalangan holda qoidalarni shakllantirish - qarama-qarshiliklarni, buzilgan mantiqiy zanjirlarni va boshqa mantiqiy xatolarni avtomatik ravishda aniqlashga yordam beradigan va boshqa qoidalar bilan aloqalarni ko'rsatadigan maxsus tavsiya tizimlari muhimligi yaqqol bilinib qolmoqda.

Sun'iy intellekt allaqachon ijtimoiy voqelikka "kirgan", jamiyatga ta'sir o'tkazgan, o'rnatilgan "o'yin qoidalari" ni o'zgartirgan. Bu jamoatchilik bilan aloqalar ishtirokchilari tomonidan sun'iy intellektdan foydalanishni tartibga solish zarurligini anglatadi. Ijtimoiy tartibga solish vositalari huquqiy normalar, shuningdek, yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik haqidagi oyalarni hisobga olgan holda ishlab chiqilgan muayyan axloqiy asoslarni o'rnatadigan axloqiy me'yorlardir. Etika va huquq bir-biri bilan chambarchas boliq, ko'plab huquqiy qarorlar axloqiy muammolarni idrok etishdan kelib chiqadi. Sun'iy intellektga nisbatan axloqiy me'yorlar ham rivojlanmoqda.

Jamoatchilik konsensusi natijasida sun'iy intellekt sohasida axloqiy me'yorlarni shakllantirish qonunda qoidalarni belgilashning zaruriy sharti - sun'iy intellekt mavjud bo'lgan munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalarni yaratish, shuning uchun pozitsiyalarni muvofiqlashtirish juda muhimdir.

Bir qadar ijtimoiy hayotning tasniflanish jarayonida sotsiologik jihatlarni ham chetta qoldirmaslik kerak. Chunki jamiyatning ijtimoiy-siyosiy hayotida insonlarning turmush tarzini, yashash sharoitlari, davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni ifodalab beradigan sohalardan bittasidir.

Antropotsentrizmni -jamiyat tomonidan yo'qotish xavfi. Agar sun'iy intellekt odamlar uchun nomaqbul bo'lib qolsa, odamlar o'zlarini qanday oqibatlardan himoya qilishlari mumkin? Qanday qilib odamlar tobora murakkablashib borayotgan o'ziga ishonadigan sun'iy intellekt tizimlari ustidan nazoratni saqlab qolishlari mumkin? Insoniyatning dunyodagi hukmronligi ko'p jihatdan insonning zukkoligi va aqlzakovati asosida qurilgan. Shunga ko'ra, sun'iy intellektning yuksalishi bu asosni buzadi: agar inson sayyoradagi eng aqlli mavjudot bo'lishni to'xtatsa, u qanday qilib aqlli mavjudotlar ustidan nazoratni saqlab qoladi degan masalalar izohini kutib turibdi.

Aytgancha, sotsiologlarning tadqiqotlariga ko'ra, ba'zi odamlar insonni qutqarish uchun antropomorf robotni qurbon qilishlari mumkin emas. Robotlarning antropomorfizatsiyasi axloqiy dilemmada bo'lgan odamlarning qarorlariga ta'sir qiladi, agar "bir mavjudotni boshqasini qutqarish uchun qurbon qilish" kerak bo'lsa. Agar biz inson hayoti har doim qadriyatlar ierarxiyasining yuqori qismida bo'lishi kerakligini qabul qilsak, ehtimol ishlab chiqaruvchilar robotlarni favqulodda vaziyatlarda odamlardan osongina ajratib olishlari uchun yorliq qo'yishga majbur bo'lishlari kerak, bunda odam qaror qabul qilish uchun atigi soniyalar bor.

Bu muammo odamlarga uy yumushlari, bolalar parvarishi, qariyalar va hokazolarda yordam berish uchun yaratilgan ijtimoiy robotlar paydo bo'lishi bilan yanada qiyinlashadi. Ehtimol, bu mashinalar inson hayotini yaxshilash va odamlar qilishni afzal ko'rmaydigan ko'plab vazifalarni bajarishni osonlashtirish orqali taraqqiyotga hissa qo'shishi mumkin, ammo dilemma paydo bo'ladi: bir tomondan, bu mashinalar va ijtimoiy robotlarga shunday munosabatda bo'lish mumkin. asboblari, boshqa tomondan, ularga oddiy vosita sifatida qaraymiz, biz "o'zimizning tabiiy empatiyamizni" yo'qotamiz.

Shu o'rinda maqolamiz yakunida fransuz faylasuf olimi **Oygust Kant**ning quyi mavjudotlarga nisbatan yondashuvini iqtibos sifatida keltirishimiz mumkin:

“Hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lgan kishi - odamlarga nisbatan xuddi shunday bo'ladi”

Xulosa. Sun'iy intellektni rivojlantirish va uni amaliyotga tatbiq etish bilan bog'liq sanab o'tilgan axloqiy muammolar, ularni hal qilish uchun huquqiy g'oyalar zarurligi, ilmiy texnik bazani takomillashtirish, xar qanday holatda ham inson manfa'atlarining umumjahon miqyosida birinchi o'ringa qo'yish, taraqqiyot yo'lidagi har qanday bo'lishi mumkin bo'lgan salbiy holatlarga chuqurroq yondashish kerakli muhimdir. Texnologiyani rivojlanishi kelajak avlodga zarar emas balki ijobiy xizmat qilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Filipova. I.A. “Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish” o'quv qo'llanma .Samarqand . -2022.256 bet.
2. Jiyanmuratova. G. SH. “Sotsiologiya tarixi “ kitob. Toshkent . “Innovatsiya-Ziyo”. – 2020 .638 bet.
3. <https://cyberleninka.ru/jurnal>
4. <https://yuz.uz>